

Ugnė GUDELYTĖ

PIRMIEJI BALETO ŽINGSNIAI

APIE CHOREOGRAFĘ IR PEDAGOGĘ OLGĄ DUBENECKIENĘ-KALPOKIENĘ (1891–1967)

Nors Lietuvos baletas savo amžių skaičiuoja nuo pirmojo Valstybės teatre pastatyto spektaklio – Léo Delibes'o „Kopelijos“ (premjera – 1925 metų gruodžio 4 dieną, baletmeisteris – Pavelas Petrovas), vis dėlto pirmoji su baletu jaunos Lietuvos valstybės kultūrą supažindino Olga DUBENECKIENĖ-KALPOKIENĖ (1891–1967) – artistė, baletmeisterė, dailininkė, pedagogė, 1921-aisiais Kaune įsteigusi pirmąją lietuvių baletu studiją, o 1922-aisiais surengusi pirmąjį savo mokinių koncertą. Apie pirmuosius Lietuvos baletu žingsnius su šia įvairiapuse menininke rašo dailėtyrininkė Ugnė GUDELYTĖ.

FIRST BALLET STEPS. ABOUT CHOREOGRAPHER AND PEDAGOGUE OLGA DUBENECKIENĖ-KALPOKIENĖ (1891–1967)

Even though Lithuanian ballet counts its age from the first performance staged at the State theatre – Léo Delibes's "Coppelia" (premiere – 1925 December 4, ballet-master – Pavel Petrov), however the first person to acquaint culture of the young Lithuanian state with ballet was Olga DUBENECKIENĖ-KALPOKIENĖ (1891–1967) – a performer, ballet-mistress, an artist, a pedagogue. In 1921 in Kaunas she founded the first Lithuanian ballet studio and in 1922 she produced the first concert with the participation of her students. About the first Lithuanian ballet steps with this diverse creator writes art researcher Ugnė GUDELYTĖ.

Olga Švede-Dubeneckienė-Kalpokiene gimė Peterburge 1891 metų gegužės 30 dieną vokiečio Johano (Jono) Švede's ir rusės Antaninos Feliksovos Broškevič šeimoje, kurioje augo šeši vaikai: keturi broliai ir dvi seserys. Motina buvo baigusi gimnaziją, jaunystėje su tėvais gyveno Maskvoje. Ištekėjusi už Jono Švede's augino vaikus ir tvarkėsi namuose. Olgos tėvas, baigęs Aukštuosius inžinerijos kursus Rygoje ir Peterburgo konservatoriją, dirbo Kelių susisiekimo ministerijoje, labai mėgo muziką, buvo Kamerinės muzikos draugijos narys, grojo pirmuoju smuiku kvartete. Tėvo namuose visuomet būdavo styginių instrumentų griežikų, skambėdavo muzika...¹

Po Pirmojo pasaulinio karo tėvai atvyko į Kauną pas dukterį. Jonas Švede 1923–1928 metais Kauno muzikos mokykloje dėstė griežimą smuiku². Deja, ėmus silpnėti klausai, taip mėgto dėstytojavimo muzikos mokykloje teko atsakyti ir grįžti prie inžinieriaus darbo Rygoje. Savo amžių Jonas Švede baigė Lietuvos kaime. Olgos motina, tėvui mirus, persikėlė gyventi pas dukterį, ištekėjusią už antrojo vyro Petro Kalpoko, pas ją ir mirė.

Meninius gabumus Olga Švede paveldėjo ne tik iš tėvo, bet ir iš senelio Roberto Konstantinovičiaus Švede's – dailininko portretisto. Gimęs 1806 metais vargingoje šeimoje Lifliandijoje (Šiaurės Latvijos ir Pietų Estijos teritorija), Robertas Švede tapytojo Timofejaus Neffo protekcijos dėka buvo priimtas į Meno akademiją, už didžiojo kunigaikščio Michailo Pavlovičiaus portretą gavo akademiko vardą³.

Šeimoje itin rūpintasi vaikų išsilavinimu: Olgos broliai Konstantinas ir Eugenijus, baigę Sankt Peterburgo konservatoriją, tėvo svajonių įkvėpti, tapo smuikininkais. Tačiau iš muzikos duonos nevalgė, abu dirbo pagal savo pasirinktą specialybę: Eugenijus, baigęs Teisės fakultetą, dirbo teisės srityje, o Konstantinas, baigęs Gamtos mokslų fakultetą, gamtininku. Brolis Michailas buvo dailininkas, mokėsis Aleksandro Štiglico taikomosios dailės mokykloje. Borisas mirė jaunas – vos 18 metų. Su broliais Olga mažai bendravo, mat, jos žodžiais tariant, nepaisant meninių palinkimų, mažai ką bendro su jais teturėjo⁴.

Olgos sesuo Tatjana taip pat baigė gimnaziją, mokėsi piešti ir groti (groti mokėsi mėgėjiškai, kaip ištekėjimui ruošiamą mergaitę). Sesers likimas buvo tragiškas – per Antrąjį pasaulinį karą, Leningrado blokados metu, mirė iš bado⁵.

Savo meninę veiklą Olga Švede pradėjo vaidindama – dar tėvų namų šeimyniniuose vakarėliuose. Tėvas labai džiaugėsi gimnazijoje pasireiškusiais Olgos gabumais piešti, samdė piešimo mokytojus, tačiau itin priešinosi jos artistiniams, sceniniams polinkiams, todėl namie rengiamuose spektakliuose nedalyvaudavo, sėdėdavo savo kabinete. Ir vėliau dukters, jau kaip balerinos, pasirodymais scenoje nesidomėjo.

Visus vaikus tėvas išlaikė iki gimnazijos baigimo. Vėliau duoną užsidirbti turėję patys. Baigusi gimnaziją, ir Olga išėjo į savarankišką gyvenimą. Prieš palikdama namus turėjo susitaupiusi dešimt rublių, tad taja „pasoga“ ir „kraičiu“ lagaminėlyje nešina išėjo į susirastą mažitį kambarėlį. Gyvenimo sąlygos buvo skurdžios: kambarėlyje – tik staliukas ir kėdė, lovą atstojo šieno prikimštas čiužinys ant grindų. Kambarėlio „šeimininkė buvo gera moteris: du tris kartus per savaitę išvirdavo puoduką kopūstų sriubos. Pasrėbusi kopūstų su duona, Olga bėgiojo dairydama, kaip kapeiką uždirbti ir toliau mokytis“⁶. Pragyvenimui užsidirbdavo iš smulkių darbėlių: darė minkštasuoliams pagalvėles, iš kokio architekto gaudavo spalvinti planus, Zoologijos sode piešė paukščius ir žvėrelius, iš tų piešinių darydavo atvirukus ir pardavinėdavo.

Netrukus sužinojusi, kad Dmitrijus Kavkazskis priima gabius mokinius, Olga kreipėsi į jo studiją. Įsitikinęs merginos gabumais, profesorius priėmė ją be mokesčio už mokslą⁷. Kavkazskio studijoje tuomet mokėsi apie keturiasdešimt mokinių. Mokslo programos joje nebuvo: piešė ir tapė gyvus modelius ir iš natūros kasdien po kelias valandas⁸, profesorius vaikščiodavo tarp mokinių ir nurodydavo, ką pataisyti. Kavkazskis dažnai patardavęs mokiniams daug keliauti, studijuoti įvairių mokyklų darbus meno galerijose, – tai „esą reikalinga meniniam išsimokslinimui <...>“

Olga Dubeneckienė. Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejaus archyvo nuotrauka

kad išugdytų teptuko lankstumą ir nepatektų į pamėgdžiojamą techniką⁹. Galbūt mokytojo paskatinta, Olga laisvalaikiu kopijuodavo Ermitaže paveikslus, daugiausia Madonas, juos pardavusi, vasaras praleisdavo kelionėse¹⁰. Kavkazskio studijoje Olga mokėsi apie ketverius metus, iki, profesoriui mirus, studija buvo uždaryta.

Po Kavkazskio mirties Olga Švede tęsė mokslus dailininkų Bernšteino ir Boriso Anisfeldo studijose, po metų buvo priimta laisva klausytoja į Peterburgo dailės akademijos profesoriaus Franco Aleksandrovičiaus Rubo vadovaujamą batalinę studiją. Į akademijos sode įrengtą dirbtuvę pozavimui buvo galima įvesti arklį su raitu kareiviu ar kitus stambius modelius. Laisvų klausytojų šioje studijoje tebuvo vienas kitas, praktika joje atlikdavo akademijos studentai: pirmoje dienos pusėje tapydavo, o sutemus piešdavo. Atliekamus darbus Rubo prižiūrėdavo ir nurodydavo, ką pataisyti. Batalinėje studijoje Olga mokėsi apie trejus metus.

Pasitobulinusi minėtose studijose, dailininkė ir toliau vadovavosi darbo bei mokslo tandemu. „Ilgus metus jčiau tik valgio ir mokslo alkį, o kad išmokčiau, žinojau vieną dalyką – darbą“¹¹, – vėliau pasakojo dailininkė. Duonai Olga pradėjo užsidirbti kaip scenos dekoratorė. Kurį laiką dirbo Peterburgo liaudies namuose dekoratoriaus Emkės padėjėja. Čia piešė dekoracijas pagal dailininko Ivano Bilibino ir kitų eskizus. Vėliau jau pagal savo eskizus kūrė dekoracijas privatiems spektakliams. Tuo metu Olga baigė dvi baletų studijas: Olgos Preobraženskajos ir Maskaliovos bei Aleksandro ir Ivano Čegriginų.

Pirmojo pasaulinio karo metu dailininkė talkino baletmeisteriams Michailui Fokinui, Borisui Romanovui, Alfredui Bekefi, Nikolajui Legatui, Elenai Poliakovai apipavidalindama jų spektaklius, tobulinti šokių padėjo balerina Jelena Smirnova.

Nenuilstantis dailininkės žinių troškimas neaplenkė ir pantomimos: šioje srityje ji tobulinosi Vsevolodo Mejerholdo teatro studijoje bei Peterburgo intermedijos namuose, šoko Senajame teatre, dalyvavo architektų, dailininkų ir skulptorių sąjungos klubo teatro „Žas“ („Жас“ – живопись, архитектура, скульптура) pantomimose. Veikęs saviveiklos pagrindais, šis kolektyvas rengdavo trumpus vaidinimus, pastatymus, numerius.

Tuometinis Peterburgas siekė išsivaduoti nuo pervedižnikų ir akademizmo tradicijų. Svarbų vaidmenį čia

suvaidino dailininkų grupuotė, dar XIX a. pabaigoje susibūrusi apie žurnalą „Meno pasaulis“ („Мир искусства“). Su šios grupuotės dailininkų propaguota menine stilistika Olga susiejo vieno įtakingiausių XX amžiaus iliustratorių ir scenografų Bilibino darbai. Galbūt dailininkė buvo susipažinusi ir su Mstislavu Dobužinskiu, aktyviu grupuotės veikėju, kuris 1907 metais pradėjo dirbti scenografu Senajame teatre¹². „Meno pasaulio“ dailininkai tuometinių ir vėlesnių kritikų straipsniuose buvo vadinami retrospektyvistais, stilizatoriais, žvelgiančiais į praeitį, perdirbančiais senąsias formas; populiarų jų kūryboje buvo ir folkloro formų stilizacija, menininkai linko į retrospekciją, fantastiką, egzotiką, dekoratyvumą, teatrališkumą¹³, jų darbuose susipynė secesijos, simbolizmo, neoklasicizmo, neoromantizmo apraiškos¹⁴. Grupuotės dailininkų kultūra ir meistrištyje suvaidino svarbų vaidmenį ne tik suaktyvinant meninius judėjimus Peterburge, bet ir reformuojant Rusijos (vėliau ir užsienio) teatrus.

Dailininkės kūrybinė branda siejosi ir su kitu būsimuoju teatro novatoriumi – Vsevolodu Mejerholdu, kuris, 1905 metais į teatro sceną atvedęs naują scenografų kartą (Nikolajų Sapunovą, Sergejų Sudeikiną, Nikolajų Uljanovą), su „Meno pasauliu“ susiejo ir scenografiją¹⁵. Olgos mokytojai (dailininkas Anisfeldas, baletmeisteris Fokinas), dalyvavę Sergejaus Diagilevo vadinamuosiuose Rusų sezonuose, taip pat siejo dailininkę su „Meno pasauliu“, šios grupuotės iniciatoriumi Aleksandru Benua bei žymiuoju Leonu (Leo) Bakstu – Rusų sezonų baletų scenografais¹⁶. Tad šios grupuotės meniniai kriterijai buvo neabejotinai išsąnėję dailininkės sąmonėje.

Revoliucijos metu Olga Švede kaip balerina solistė dalyvaudavo labdaros ir kituose koncertuose. Šoko Romanovo Karinų šokių ir Amazonas, Bekefi Jūrininkų šokių ir kt. Piešė dekoracijas artistų ir mėgėjų grupių spektakliams.

Peterburge iki 1919 metų dailininkė išbandė jėgas ir taikomosios dailės srityje: Rusijos taikomosios dailės parodai sukūrė kelis pano su miesto vaizdais, Elžbietos laikų parodai ornamentavo Peterburgo dailės akademijos sales, Romanovų dinastijos jubiliejaus proga dalyvavo miesto gatvių ir aikštėlių dekoravimo darbuose, Peterburgo dailės akademijos rengtuose konkursuose: jos sukurtas plakatas „Cementas“ laimėjo pirmąją vietą, „Apsigynimas“ – trečiąją premiją, konkurse „Indai“ dailininkė gavo

Olga Dubeneckienė studijoje su savo mokiniais. 1921–1922. Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejaus archyvo nuotrauka

pirmąją premiją už arbatinuko, puodukų, lėkštučių ir kitų indų eskizus, sukūrė plakatų Rusijos steigiamajam susirinkimui.

Olga Švede bendradarbiavo ir su satyros žurnalais, piešė karikatūras. Dailininke, vėliau redaktore dirbo leidykloje „Plakat“. Kai leidėjai pakeitė užsakymų priėmimo reikalavimus (gauti kuo daugiau pelno, išnaudoti dailininkus), Olga iš leidyklos išėjo.

Baigiantis pirmajam – Peterburgo laikotarpiu – jaunatviško entuziazmo ir žingeidumo etapui, Olga Švede jau buvo sukaupti didžiulį ne tik mokslo, žinių, darbo bei praktikos, bet ir kelionių bagažą: lankiusis Japonijoje, Prancūzijoje, Italijoje¹⁷, įgijusi profesinių įgūdžių tyrinėdama šių kraštų istoriją, etnografiją ir meną.

Peterburge Olga Švede be jokių vestuvinių iškilmių išteko už Peterburgo dailės akademijos architektūros studento Vladimiro Dubeneckio. 1919 metų pradžioje jaunavedžiai atvyko gyventi į Dubeneckio tėviškę Vilnių, kuriame gyveno architekto motina su patėviu gydytoju Niedzwiedzkiu¹⁸. Lenkams užgrobus sostinę, Olga su vyru persikraustė į Kauną. Tačiau negalėdamas gauti architekto darbo buržuazinėje Lietuvoje, Dubeneckis netrukus išvyko į Berlyną ir čia dirbo dailininku baldų fabrike. Nuo 1920 metų pradžios iki 1921-ųjų kovo Berlyne kartu gyveno ir Olga Švede-Dubeneckienė.

1922 metais Dubeneckis gavo darbą Kaune, ir Olga su vyru įsikūrė šiame mieste visam laikui.

Pirmoji Kauno visuomenės pažintis su Olga Dubeneckiene įvyko dar 1919 metų liepą, kai spaudoje pasirodė žinutė, skelbianti apie Dainos ir baletą vakarą¹⁹. Šiame vakare kartu su dainininke Adele Nezabitauskaite-Galaunienne dalyvavusi Dubeneckienė, „pripuolamai Kaune esanti Petrapilio Baletu artistė“²⁰, atliko baletmeisterių Michailo Fokino ir Boriso Romanovo pastatytus Karingąjį²¹ ir Dianos Medėjos šokius. Po poros dienų, matyt, reklamos tikslais Dubeneckienė Kauno visuomenei spaudoje pristatoma jau kaip „Petrogrado valstybinio baletu artistė“²², imperatoriškojo Marijos teatro balerina. Žiūrovų nuomonė apie šį pasirodymą buvo prieštaringa: vienus jis papiktino, kitus sužavėjo. Vis dėlto Mormorando slapyvardžiu pasirašęs teatro kritikas „Lietuvoje“ reziumavo: „Iš tikrųjų, yra kuo pasigėrėti. Išlaikytos linijos plastingumas ir technikos tobulumas p. Dubeneckienei duoda tikros artistės vardą“²³.

Nesitenkindama atsitiktiniais koncertais, Dubeneckienė ėmėsi pedagoginės veiklos: kartu su Nezabitauskaite-Galaunienne tais pačiais metais įsteigė „plastikos ir estetikos šokių kursus“²⁴, veikusius Vytauto parke, dramos mokykloje ėmė dėstyti „teatro dekoratyvinę dailę“²⁵.

Rugsėjo 4-ąją Tautos teatre buvo surengtas baletu, poezijos ir muzikos vakaras. Kartu su aktore ir režisiere Une Babickaite, poetu Kaziu Binkiu, kompozitoriumi Juozu Tallat-Kelpša, dramaturgu Baliu Sruoga jame dalyvavo ir Dubeneckienė, atlikdama jau žinomą Dianos Medėjos šokių bei Arlekino vaidmenį pantomimoje „Kolombinos skraistė“²⁶. Po šio pasirodymo rugsėjo 18-ąją Miesto teatre įvyko artistų grupės *Raggudu band* spektaklis koncertas. Jame Dubeneckienė „negrų tragedijoje“ „Black and White“ atliko Molli vaidmenį ir sušoko Anglų jūrininkų šokį²⁷. Šis nuotaikingas vakaras spaudoje buvo įvertintas teigiamai, o

Dubeneckienė pagirta už tai, kad „parodė puikios technikos, talentingai nudavė anglų jūrininką“²⁸.

Apie pastarąjį pasirodymą palankiai atsiliepė ir menininkų klubo, vėliau satyros teatro „Vilkolakis“ režisierius Antanas Sutkus. Apskritai kritiškai vertinęs Peterburgo auklėtinių Dubeneckių, S. Lydino ir Josifo Levinsono-Benari improvizacijas dėl išimtinai pramoginio pobūdžio ir aktualijų rezonanso stokos, Sutkus vis dėlto pripažįsta, jog, priešingai nei kiti tų programų numeriai, Durklų ir Jūrininkų šokiai, „meniškai ir temperamentingai jos (Dubeneckienės – U. G.) atliekami, susirinkusiųjų pageidavimu kelis sykius kartoti <...> turėjo didelio pasisekimo“²⁹. Ši ketveriukė „Vilkolakyje“ paruošė tris tokio pobūdžio programas: „Navachuna – dainų ir šokių veikslas iš ispanų gyvenimo ir magingasai keturių burtininkų veikslas, ir gėlių puokštė“ (atlikta 1919, spalio 25), minėtąjį „Black and White“ bei „Mezopotamijos kinematografą“ (lapkričio 20). Tuometinis klubo „vaidila“ Sruoga ir keletas kitų narių tokius „meno dėl meno“ ir egzotikos sintezės pasirodymus laikė beprasmiškais „pramoginiais pasimaivymais“, tačiau puoselėjo viltį, kad, labiau pažinę tūlo lietuvių gyvenimą, šie improvizacijos mėgėjai atpras nuo anų laikų Rusijos didmiesčio menininkų išdaigų ir pasuks kita linkme³⁰.

Nepaisant klubui ir jo užsibrėžtai veiklai „išstikimų“ narių priešiško, šios inovacinės programos rado atgarsį visuomenėje ir pritraukdavo į klubą vis daugiau naujų svečių. Tačiau prasidėjus nesutarimams, ketvertukas atsisakė linksminti pašaliečius. Tuo tarpu pramogų ieškančius prašalaičius, o ir pačius menininkus priglaudė Kauno kavinės bei restoranai „Versalis“, „Metropolis“, „Rambynas“, „Konradas“ ir kt. Peterburgo ketvertuko rengiami pramoginiai vakarai tapo prototipu tarpukario Kaune paplitusiems bohemiškiems susibūrimams, kurie nuo balių nevenigiant „išmesti taurelę“ išaugo į dvasinį komfortą ir kūrybinį įkvėpimą teikiančių menininkų prieglobstį³¹.

XX amžiaus antrojo dešimtmečio pabaigoje į Lietuvą ėmė plūsti įvairūs „menininkai“³², koncertuodavo užsienio šokėjų grupės, kuriose būta ir išties talentingų asmenybių. 1919 metais į Kauną atvyko buvęs Peterburgo Marijos teatro baletu solistas Georgijus Kiakštas, rugpjūčio 28-ąją kartu su Skrajojamojo teatro artistais surengęs „internacionalinį koncertą-baletą“. Kiakštas buvo laikomas vienu geriausių klasikinio baletu solistų, lyginamas su italų virtuozu Enricu Cecchetti, šoko su garsiomis primabalerinomis Anna Pavlova, Marija Kšesinskaja, Olga Preobraženskaja, o garsusis choreografas Marijus Petipa, statydamas Riccardo Drigo „Arlekinadą“, jam paskyrė Arlekino vaidmenį. Lapkritį laikinąją sostinę aplankiusi Olga Iljinskaja, visuomenei pristatyta kaip Maskvos artistė, miesto teatre surengė vakarą koncertą³³. Atvykėliai ne tik rengė baletu vakarus, bet ir steigė šokių bei plastikos mokyklas. Be minėtųjų, taip pat veikė I. Lifmano ir V. Gedvilos baletu mokyklos. Šie faktai galėjo skatinti ir Dubeneckienės veiklą: iki tol Kaune buvusi vienintelė klasikinio baletu šokėja ir pedagogė, dabar šia terpe menininkė turėjo dalytis su varžovais.

Supažindinusi laikinąją sostinę su baletu menu, Dubeneckienė 1920-ųjų pradžioje su vyru išvyko į Berlyną, kur studijavo choreografiją Eugenijos Eduardovos³⁴ ir Nikolajevos studijoje. 1921-aisiais grįžusi į Lietuvą³⁵, iškart

įsiliejo į Kauno meninį gyvenimą: gegužės 12 dieną su Petru Oleka ir Nezabitauskaite-Galauniene surengė baleto ir dainos vakarą³⁶. Jame Dubeneckienė atliko Nikolajevos sukomponuotus Chopino valsą, Senų laikų polką, Eduardovos Persų mergaitės šokį ir Romanovo Medėjos šokį³⁷, taip pat žadėjo demonstruoti pačios sukurtus baleto kostiumus³⁸. Spauda neliko abejinga: „Pirmas – Šopeno valsas – tai grakštus, besiilgintis, tai žaidžiamai mitrus, pereinas į mazurką su visais sudėtiniais pas. Buvo Dubeneckienės atliktas ne tik artistingai švelniai, bet ir tektonikos atžvilgiu gerai. <...> senų laikų polka, tipingais 40-tųjų metų, krinolinų ir visa galinčių gestų laikų, rūbais su tikrai jiems atitinkama gracija. Tarytum atgijo mūsų senelių laikų seno farforo stovylėlės. <...> Antrojo vakaro daly <...> ėjo Persų mergaitės šokis. Rytų plastika, bareljefinis pozų ryškumas, savotiškas rankų ir kūno linijavimas, efriniai lengvi šalvirai bei sunkios žemčiūgų kekės sudarė šokio efektingą pagrindą. <...> Baleto vakarą Dubeneckienė baigė antikos stilių – „Medėjos šokiu“ <...>. Paprastoj graikų tunikoj amazonė medžioklėj su kilpine. Platus šuoelis toli gražu ne visoms balerinoms pasiekiamas, ir lengvumas davė artistei galimybės tarytum apmirti ore – plastika akimirksniui sunkumos dėsnį nugali“³⁹.

1920 metų gruodžio 31 dieną Kauno teatre įvyko pirmasis Giuseppe' s Verdi operos „Traviata“ spektaklis, kuriame trečiojo veiksmo šokius, Kipro Petrausko „pamokytooms“⁴⁰, teko šokti dviem choristėms seserims Griniūtėms. Pradėjus statyti antrąjį operos spektaklį – Antono Rubinšteino „Demoną“, vėl iškilo baleto klausimas. Operos solistas Juozas Bieliūnas surado keletą merginų, kurios, jo manymu, tikėtų būti šokėjomis, ir ėmė kalbinti Dubeneckienę pastatyti šios operos gruzinų šokius. Šioji sutiko ir 1921 metų rugsėjo 15 dieną įsteigė Kaune pirmąją privačią baleto mokyklą⁴¹. Baleto studijoje teko dirbti sunkiomis sąlygomis. Šis menas Lietuvoje neturėjo nei tradicijų, nei talentingų žmonių jam suformuoti. Mokyklos niekas nerėmė, nepadėjo, nebuvo patalpų, daug merginų neturėjo iš ko mokėti, kad galėtų patalpas nuomotis, šokėjos – be reikiamo pasirengimo. Dubeneckienė su savo studija glaudėsi kur pakliuvo: Liaudies namuose, gaisrininkų bendrovės patalpose ir kitur. Kartais atėjusios į pamokas mergaitės turėdavo išsiskirstyti, nes nebuvo kur baleto pratybų ir pamokų daryti⁴².

Iš pradžių į studiją susirinko dvylika merginų, norinčių mokytis šokti. Pedagogė atrinko tris: J. Jovaišaitę (Jovaišytę), Ch. Rivkaitę ir A. Gailevičaitę. Jos pirmosios ir sušoko gruzinų šokį operoje „Demonas“. Tai nebuvo didelis įvykis teatro gyvenime, tačiau jaunimas jį pastebėjo: netrukus į baleto studiją atėjo daugiau merginų – Elena Žalinkevičaitė, Aleksandra Radvilavičaitė, Marija Stonytė, Marija Sarnauskaitė.

Pirmaisiais baleto studijos gyvavimo metais ją lankė maždaug dvidešimt merginų. Pirmoji užsiėmimų valanda buvo skiriama pradedančiosioms, antra – toms, kurios jau mokėsi anksčiau. Pamokose Dubeneckienė rėmėsi rusų klasikinio baleto mokyklos metodika, perteikdama tas žinias, kurių pasisėmė iš garsiųjų savo mokytojų. Du kartus per savaitę pedagogė vesdavo charakterinių šokių pamokas (tokias kitados buvo lankiusi pas Romanovą ir Eduardovą) bei atlikdavo stilizuotų šokių pratimus (pagal

Michailo Fokino, Boriso Romanovo ir Isadoros Duncan sistema). Mokyklos programoje taip pat įrašyti mimikos, plastikos, pantomimos, grimo ir kompozicijos pagrindai, kostiumo ir teatro istorija, paskaitos apie šokius, stilių⁴³, tačiau šioms disciplinoms įvesti trūko materialinės paramos. Visi Dubeneckienės šokiai buvo išbaigtos, stilingos choreografinės miniatiūros, kostiumų šioms miniatiūroms eskizus sukurdavo ji pati.

Po intensyvaus, sunkaus vienerių metų darbo 1922-ųjų birželio 2 dieną Dubeneckienė surengė pirmąjį savo mokinų baleto pasirodymą⁴⁴. Pirmoje koncerto dalyje, kad žiūrovai suprastų, kas yra klasikinis šokis, mokinės parodė kasdienius baleto pratimus prie turėklų, po to – pratimus salės viduryje. Antroje dalyje atliko šokius, kuriuos pedagogė pastatė atsižvelgdama į kiekvienos mokinės individualybę ir sugebėjimus. Koncertinių numerių buvo dešimt⁴⁵, kai kurie – *Matelote* (Jūreivių šokis), *Žaislai* (p. Rivkaitė), *Vengrų šokis* (p. Jovaišytė), *Polovcų šokis* (p. Gailevičaitė), *Tarantella* (p. Radvilavičaitė ir Jovaišytė) – publikai triukšmingai prašant, buvo pakartoti⁴⁶.

Šis baleto vakaras, praėjęs „puikiausiame ūpo pakilime“⁴⁷, jau buvo nemažas įvykis baleto istorijoje. Tai patvirtina ir Kipro Petrausko laiškas, rašytas rengėjai tą pačią dieną: „Gerbiamoji Ponia! Esu laimingas sveikinti Jūsų asmenyje jaunučio Lietuvos baleto žygius. Linkiu didžiausio pasisekimo ateities darbe ir tikiuos, kad bendrame Lietuvos meno vystyme mūsų baletas ir toliau sėkmingai varys savo darbą mūsų mylimos Tėvynės labui“⁴⁸.

Po šio vakaro Dubeneckienė buvo pakviesta dirbti baletmeisterė Valstybės teatre. Apie koncerto populiarumą byloja ir tai, kad po jo atsirado daug norinčių mokytis baleto. 1922 metais besimokančiųjų skaičius išaugo iki 30 žmonių, 1923-iaisiais jau buvo 45, o dar kitais metais pasiekė 60⁴⁹. Pirmasis baleto studijos mokinys buvo Bronius Kelbauskas, kuris jau tais pačiais 1922 metais debiutavo Georges'o Bizet operoje „Karmen“. Netrukus prisijungė ir iš Peterburgo į Lietuvą grįžusi Olga Malėjinaitė. Pirmosios baleto mokyklos auklėtiniai (Elena Žalinkevičaitė-Kačinskienė (Jonušienė), Olga Malėjinaitė, Bronius Kelbauskas, Marija Juozapaitytė-Kelbauskienė, Jadvyga Jovaišaitė (Jovaišytė)-Olekienė (Josiukienė), Marija Sarnauskaitė, Potencija Pinkauskaitė), iš Dubeneckienės gavę baleto pagrindus, vėliau tapo pirmaisiais šokio profesionalais, papildė Valstybės teatro artistų gretas.

Tuo pat metu Dubeneckienė šokius rengė ir Hebrajų vaidybos studijoje – 1923 metais šokius, scenovaizdį ir kostiumus sukūrė Carlo Gozzi pasakai „Meilė trims apelsinams“⁵⁰. Valstybės teatro baletmeisterė ji dirbo iki 1925-ųjų ir pastatė šokius šioms operoms: Georges'o Bizet „Karmen“, Antono Rubinšteino „Demonui“, Giuseppe' s Verdi „Rigoletui“, Charles'io Gounod „Faustui“, Piotro Čaikovskio „Eugenijui Oneginui“ ir „Pikų damai“, jų spektakliuose dalyvaudavo choreografės mokiniai. Baleto studija veikė iki 1926-ųjų. Vėliau Dubeneckienė dirbo tik su viena mokinė – Marija Juozapaityte.

Pirmųjų šokio entuziastų ir jų pedagogės dėka Valstybės teatre iškilo klausimas sudaryti profesionalią baleto trupę. 1925 metų pradžioje tam reikalui į Kauną atvyko Peterburgo teatro mokyklos auklėtinis Pavelas Petrovas, jo

Olgos Dubeneckienės studijoje. Stovi iš kairės: Aleksandra Radvilavičiūtė, Jadvyga Jovaišaitė, Eugenija Žalinkevičiūtė, sėdi (?), Marija Stonytė. Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejaus archyvo nuotrauka

kūrybinė veikla siejama su nuoseklia ir kryptinga profesionaliojo Lietuvos baletu raida⁵¹. Naujasis baletmeisteris suorganizavo baletu studiją, į kurią įstojo daugelis Dubeneckienės mokinių.

1930 metais Dubeneckienė grįžo prie baletmeisterės darbo Vaikų teatro draugijoje. Vedama geranoriškų tikslų – statyti meniškai brandžius spektaklius, rengti koncertus vaikams ir siekti įkurti Vaikų teatrą – ši draugija dėl lėšų stokos nepajėgė ilgiau išsilaikyti. Vis dėlto spėjo parodyti keletą vaidinimų: tai buvo „Saulės vaikai“ (D. Ždanovo pjesė) ir „Paukščių takas“ (Petro Babicko libretas), ku-

riems „Dubeneckienė, vaikų teatro baletu vedėja, visai vykusiai pritaikė baletą, tuo įvesdama į patį veiksmą gana daug gyvumo, kurio kaip tik ir trūko“⁵².

Perdavusi baletu studiją Pavelui Petrovui, Dubeneckienė ir toliau gyvai domėjosi baletu aktualijomis: rinko straipsnius apie baletu artistus Anną Pavlovą, Mariją Kšesinską, Verą Karalli, Galiną Ulanovą, Kaune dirbusius Verą Nemčinovą, Anatolijų Obuchovą, Nikolajų Zverevą, Valstybės teatro spektakliuose pasirodžiusius Liubovę Bank ir Michailą Gabovičių, savo mokytojus Eleną Smirnovą ir Borisą Romanovą bei kitus, domėjosi lenkų, latvių baletu⁵³. Sukauptą patirtį ir įgūdžius ėmė taikyti teorijoje: pasivadinusį DEO slapyvardžiu, rašė kritikos straipsnius apie baletu žurnale „Muzika ir teatras“⁵⁴. Profesionaliai išmąnydama baletu meną, savo buvusius auklėtinius ir kitus artistus vertino racionaliai, kritiškai, bet taktiškai. Be taiklių įžvalgų apie baletu reikalus, Dubeneckienės samprotavimuose būta ir bene pirmųjų bandymų „teoretizuoti baletu scenografijos kūrimo principus, suformuoti tam tikras estetines ir plastines spektakliu apipavidalinimo gaires“⁵⁵. Straipsniuose ir išlikusiuose rankraščiuose⁵⁶ pastebimas ir kitas baletmeisterės rūpestis: pripažindama 1931 metais į Lietuvą atvykusių Sergejaus Diagilevo trupės šokėjų – Veros Nemčinovos, Nikolajaus Zverevo ir Anatolijaus Obuchovo – indėlį ir reikšmę jauno lietuvių baletu tobulėjimui, ji vis dėlto pastebi, jog šis triumviratas nebuvo suinteresuotas, kad jaunimas juos pakeistų, o Dubeneckienės veikla rodo atsidadimą šiai misijai.

Ugnė GUDELYTĖ

Olga Dubeneckienė su savo studijos mokinėmis. Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejaus archyvo nuotrauka

- ¹ M. ČILVINAITĖS parengta O. Dubeneckienės-Kalpokiėnės gyvenimo ir kūrybos apžvalga (pagal dailininkės atsiminimus), 1962 // Lietuvos literatūros ir meno archyvas (toliau – LLMA), f. 154, ap. 1, b. 28.
- ² Jono Švede's biografijos dokumentai, 1928–1933 // LLMA, f. 154, ap. 1, b. 72.
- ³ Žinomas Roberto Švede's tapytas mirusio Michailo Lermontovo portretas. Reprodukcija, trumpa žinutė apie tapytoją bei portreto tapymą yra leidinyje: Н.П. ПАХОМОВ. Лермонтов в изобразительном искусстве. – Москва: Издательство Академии наук СССР, 1940.
- ⁴ LLMA, *op. cit.*, b. 28.
- ⁵ Tatjana Švedaitė 1927 m. buvo atvykusi į Kauną pas seserį, gyveno tris mėnesius. Tuo metu Petras Kalpokas nutapė jos portretą. Žr.: Nijolė TUMĖNIENĖ. Petras Kalpokas. – Vilnius: Vaga, 1983, il. 104, p. 38.
- ⁶ LLMA, *op. cit.*, b. 28.
- ⁷ Nustatyto mokesčio už mokslą D. Kavkazskio studijoje nebuvo, mokiniai mokėdavo pagal išgales nuo 5 iki 15 rublių, dalis pinigų, kai jų būdavo mokama daugiau nei 5 rubliai, eidavo neturinčiųjų iš ko mokėti naudai. Mstislavas Dobužinskis, mokėsis D. Kavkazskio studijoje 1897–1898 metais, laiške tėvui rašė, jog „dėl mokesčio profesorius jokio skirtumo tarpe mokinių nedarą <...>. Dėl mažo mokesčio už mokslą studija D.K. Kavkazskii duodanti deficitą, ir jeigu Meno Akademija nepalaikytų studijos, ji negalėtų gyvuoti, nes profesorius esąs stebėtinai nesavanaudiškas ir savo dalykui atsidavęs žmogus“. Cit. iš: LLMA, *op. cit.*, b. 28.
- ⁸ „<...> dažnai piešią eskizus iš natūros. D.K. Kavkazskis nurodęs labai tipingą italę, kuri paukšteliu nešina vaikščiojo per kiemus ir dainavo, tą italę profesorius atvedęs į dirbtuvę ir mokiniai ją vaizdavo. Kartais profesorius, nutvėręs koki driskių gatvėje, at[esdavęs] į dirbtuvę mokiniams piešti. Piešę senuką su stebėtinai vešliomis žilomis garbanomis. Piešę pozuotoją – mielą mergaitę (ne nuoga). Dmitrijus Konstantinovičius pasodinęs ją svajingoje pozoje su rožele rankoje. Pozuotojus tapą nuo 12 iki 15 val. ir nuo 16 iki 18 val. piešią. Šeštadienio vakaras dirbtuvėje būnančios arbatėlės – pasikalbėjimai, garsiniai skaitymai, o kai kada – tapyba iš natūros“. *Ibid.*, b. 28.
- ⁹ *Ibid.*, b. 28.
- ¹⁰ Bičiulės portretas. Žiupsnelis prisiminimų apie Olgą Dubeneckienę-Kalpokiėnę // Kauno diena. – 1995-11-08, Nr. 262, p. 17.
- ¹¹ LLMA, *op. cit.*, b. 28.
- ¹² Mstislavas Dobužinskis: scenografija Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejaus rinkiniuose / Sud. Živilė Ambrasaitė. – Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006, p. 8–9.
- ¹³ Adomo Galdiko kūryba. Parodos katalogas / Įžanginio straipsnio autorė – Jolita Mulevičiūtė. – Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 1993, p. 4–5.
- ¹⁴ Žr.: Meno pasaulis // Dailės žodynas / Ats. red. Jolita Mulevičiūtė. – Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1999, p. 268.
- ¹⁵ Раиса Ивановна ВЛАСОВА. Русское театральное-декорационное искусство начала XX века. – Ленинград: Художник РСФСР, 1984, c. 5–12.
- ¹⁶ Милица Николаевна ПОЖАРСКАЯ. Русские сезоны в Париже: эскизы декораций и костюмов 1908–1929. – Москва: Искусство, 1988, c. 7–47.
- ¹⁷ Bičiulės portretas. Žiupsnelis prisiminimų apie Olgą Dubeneckienę-Kalpokiėnę // Kauno diena. – 1995-11-08, Nr. 262, p. 17.
- ¹⁸ V. Dubeneckio tėvas – Juozas Dubeneckis – taip pat buvo gydytojas, už politinę veiklą ištremtas iš Vilniaus į Sibirą (Barnaulą), ten ir mirė.
- ¹⁹ X. Dainos ir baleto vakaras // Lietuva. – 1919-07-16, Nr. 152, p. 5.
- ²⁰ *Ibid.*, p. 5.
- ²¹ Literatūroje taip pat aptinkamas Šokio su kardais pavadinimas.
- ²² Tautos teatre bus dainos ir baleto vakaras // Lietuva. – 1919-07-18, Nr. 154, p. 4.
- ²³ MORMORANDAS. Dainos ir baleto vakaras Kaune // Lietuva. – 1919-07-21, Nr. 157, p. 3.
- ²⁴ Sporto Sąjunga. Šokių kursai // Lietuva. – 1919-07-16, Nr. 152, p. 5.
- ²⁵ Dramos mokykloje taip pat dėstė A. Sutkus, F. Kirša, V. Didžiokas ir kt. Žr.: Muzikos ir dramos mokyklos Kaune // Lietuva. – 1919-08-27, Nr. 187, p. 4.
- ²⁶ Baleto–poezijos–muzikos vakaro programa, 1919 m. rugsėjo 4 d. // Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejus (toliau – LTMKM), Muzikos skyrius, O. Dubeneckienės fondas, b. 3817/4.
- ²⁷ Spektaklio–koncerto programa, 1919 m. rugsėjo 18 d. // *Ibid.*, b. 3817/9.
- ²⁸ ZULUSAS. Tautos teatras // Lietuva. – 1919-09-21, Nr. 207, p. 3.
- ²⁹ Antanas SUTKUS. Vilkolakio teatras. – Vilnius: Vaga, 1969, p. 47.
- ³⁰ *Ibid.*, p. 47.
- ³¹ Jolita MULEVIČIŪTĖ. Aplink Parnasą // Modernizmo link: dailės gyvenimas Lietuvos Respublikoje 1918–1940. – Kaunas: Nacionalinis M.K. Čiurlionio dailės muziejus, 2001, p. 49–67.
- ³² Apie šių perėjimų meninį lygį geriausiai kalba „Vilkolakio“ teatre parodyta baleto parodija „1 v. senų ir jaunų gulbių sambūris“ (pradinis pavadinimas – „Mirštanti, bet neįstengianti numirti gulbė“). Premjera 1920-03-06. Žr. Antanas SUTKUS, *op. cit.*, p. 94–96.
- ³³ Lietuvos teatras 1918–1929 / Ats. red. Juozas Gaudrimas. – Vilnius: Mintis, 1981, p. 285–286.
- ³⁴ E. Eduardovos baleto vakaro programa. O. Dubeneckienė atlieka Čigonų šokį ir kt., 1920 m. gruodžio 12 d. // LTMKM, *op. cit.*, b. 3817/7.
- ³⁵ Apie O. Dubeneckienės atvykimą pranešė ir Kauno spauda. Žr.: Atvyko O. Dubeneckienė // Lietuva. – 1921-03-25, Nr. 66, p. 4.
- ³⁶ Miesto teatre eina Baleto ir Dainos Vakarai // Lietuva. – 1921-05-13, Nr. 104, p. 4.
- ³⁷ Baleto ir dainos vakaro programa, 1921 m. gegužės 12 d. // LTMKM, *op. cit.*, b. 3817/6.
- ³⁸ Dainos ir baleto vakaras // Lietuva. – 1921-04-30, Nr. 94, p. 2.
- ³⁹ C-O. Baletas. Dėl Dubeneckienės baleto vakaro // Sekmoji diena. – 1921-05-22, Nr. 12, p. 6.
- ⁴⁰ K. Glinskis prisimena „teatre pamatęs keistą vaizdą: K. Petrauskas, vienmarškiniai išsirengęs, su pagaliu rankoje, šokęs pryšakyje, o už jo, su tokiais pat pagaliais rankose – 4 balerinos. Paaiškėję, kad K. Petrauskas ruošęs balerinas operai“. Žr.: A. MARAB'AS. Kaip jie Valstybės Teatrą kūrė // Diena. – 1930-11-30, Nr. 47, p. 2.
- ⁴¹ Švietimo ministerijos leidimas įsteigti Kaune privačią baleto mokyklą, 1921 m. rugsėjo 15 d. // LLMA, *op. cit.*, b. 65.
- ⁴² *Ibid.*, b. 28.
- ⁴³ Dubeneckienės baleto mokyklos programa ir taisyklės, 1921 // LTMKM, *op. cit.*, b. 3818/140.
- ⁴⁴ Pirmas Lietuvos baleto mokyklos pasirodymas // Lietuvos žinios. – 1922-05-28, Nr. 73, p. 3.
- ⁴⁵ Dubeneckienės-Švede baleto mokyklos baleto vakaro programa, 1922 m. birželio 2 d. // LTMKM, *op. cit.*, b. 3817/5.
- ⁴⁶ BYLĖKAS. Lietuvos baleto vakaras // Lietuvos žinios. – 1922-06-09, Nr. 82, p. 3.
- ⁴⁷ *Ibid.*
- ⁴⁸ K. Petrausko laiškas O. Dubeneckienei, 1922 m. birželio 2 d. // LLMA, *op. cit.*, b. 22.
- ⁴⁹ Vilma EIGIRDENĖ. Pirmieji lietuvių baleto žingsniai. O. Dubeneckienės baleto studija // Vakarinės naujienos. – 1995-06-15, Nr. 116, p. 13.
- ⁵⁰ Lietuvos teatro istorija. Antroji knyga: 1935–1940 / Sud. Irena Aleksaitė. – Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2002, p. 280.
- ⁵¹ Plačiau žr.: Helmutas ŠABASEVIČIUS. Pavelas Petrovas ir Lietuvos baleto raida 1925–1929 metais // Kultūrologija, t. 15. Asmenybė: menas, istorija, dabartis / Sud. R. Vasinauskaitė. – Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2007, p. 177–201.
- ⁵² A. GULKIS. Vaikų teatras // Diena. – 1930-11-30, Nr. 47, p. 4.
- ⁵³ O. Dubeneckienės rinktos laikraščių iškarpos, 1926–1940 // LTMKM, *op. cit.*
- ⁵⁴ Žr.: DEO. Romantiškas baletas „Žizel“ // Muzika ir teatras. – 1933-02-15, Nr. 2, p. 61–67; Baleto premjera – „Raimonda“ // Muzika ir teatras. – 1933-03-15, Nr. 3, p. 98–104; Mūsų baleto problemos ir reikalai // Muzika ir teatras. – 1933-01-15, Nr. 1, p. 28–31.
- ⁵⁵ Helmutas ŠABASEVIČIUS. Kūrybinė baleto branda // Lietuvos teatro istorija. Pirmoji knyga: 1929–1935 / Sud. Audronė Girdzijauskaitė. – Vilnius: Gervėlė, 2000, p. 398.
- ⁵⁶ Žr.: LTMKM, Dailės skyrius, O. Dubeneckienės aplankas, str. O нескольких балетах; DEO. Mūsų baleto problemos ir reikalai // Muzika ir teatras. – 1933-01-15, Nr. 1, p. 28–31.